

*Резніченко С. В.
к.ю.н., професор, професор
кафедри цивільно-правових
дисциплін ОДУВС
Осадчук А.В.
студент 4-го курсу, 1 групи
ННІ права ОДУВС*

НЕУСТОЙКА ЯК ВИД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗOBOB'ЯЗАНЬ

Неустойка є традиційним та найпоширеним способом забезпечення виконання зобов'язання у цивільному праві. Вона застосовувалась у цивільному обороті ще з часів римського права (Закони царя Хамурапі, Закони XII таблиць). Так, на ряду з іншими видами забезпечення зобов'язання римське право знало ще такий вид, як *stipulation poena*, що перекладається українською, як неустойка. Неустойкою називалось додаткове зобов'язання боржника виплатити кредитору певну суму грошей у разі невиконання або неналежного виконання основного зобов'язання [3, с. 556].

А що стосується етимології слова «неустойка», то воно пішло від старослов'янського «стояти», що в свою чергу означало стояти на своєму слові, виконувати свою обіцянку. Той, хто не «встояв» і тим самим порушив умови мав сплатити грошову суму – неустойку.

Як зазначає ст. 549 ЦК України, неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредитору у випадку порушення боржником зобов'язання.

Законодавчою базою є Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Сімейний кодекс України, Закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про захист прав споживачів», «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» постанови КМ України «Про затвердження Статуту залізниць України», «Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві», «Про затвердження Методики обчислення вартості машинодня та збитків від простою

машин», «Про затвердження Порядку гарантійного ремонту (обслуговування) або гарантійної заміни технічно складних побутових товарів» тощо.

Така популярність застосування неустойки викликана, насамперед, тим, що вона являє собою спрощений засіб відшкодування втрат кредитора, завданих невиконанням або неналежним виконанням боржником своїх обов'язків, оскільки, по-перше, підстави стягнення неустойки та її розмір, як правило, визначають самі сторони, а по-друге, для її стягнення немає необхідності доводити наявність збитків, достатньо самого факту порушення договору. Неустойка чітко відіграє компенсаційну функцію, що є метою будь-якого засобу забезпечення виконання зобов'язання боржником.

Як вважає Є.О. Харитонов, особливостями неустойки є :

- можливість стягнення неустойки за сам факт порушення зобов'язання, коли відсутня необхідність надання доказів, які б підтверджували завдання збитків та їх розмір [7, с. 100]. Це підкреслює її спрощений характер, на відміну від гарантії, де встановлено загальний обов'язок кредитора подати гаранту вимогу, в якій має зазначатися причина порушення боржником основного зобов'язання, забезпеченого гарантією;
- можливість для сторін за свій розсуд сформулювати умови договору про неустойку, у тому числі в частині її розміру, порядку обчислення [7; с. 101];
- можливість для кредитора оперативно компенсувати збитки, завдані йому невиконанням договору, у зручній для нього грошовій формі [7, с. 101].

Хоча у ст.551 ЦК України і вказано, що неустойка може бути стягнута у вигляді грошової суми, рухомого та нерухомого майна, на практиці, все ж таки, більш застосовується компенсація у вигляді грошової суми. Отримання компенсації збитків у грошовій формі надає можливість кредитору реалізувати свої порушені права за рахунок інших джерел. Також це підвищує ефективність компенсаційної функції неустойки, як засобу забезпечення виконання зобов'язання, оскільки у сторін є вибір за допомогою якого предмета буде сплачуватись неустойка, у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання.

У юридичній літературі неустойка розглядається у декількох аспектах. А саме, як зазначає у своїй роботі О.Р. Шишка, неустойка, по-перше виступає, як засіб забезпечення виконання зобов'язання, по-друге, однією з форм цивільно-правової відповідальності, за вчинене цивільне чи господарське правопорушення [8, с. 112].

Так, згідно п. 1.3 Постанови Пленуму Вищого Господарського суду України «Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань» правовими наслідками порушення грошового зобов'язання, тобто зобов'язання сплатити гроші, є обов'язок сплатити не лише суму основного боргу, а й неустойку.

Відповідно до ст. 549 ЦК України, формами або, як як називають їх деякі цивілісти, різновидами неустойки є штраф та пеня. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. Пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

В.О. Дзера виділяє такі кваліфікуючі ознаки штрафу, як :

- обчислення у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання;
- можливість встановлення як за невиконане зобов'язання, так і за неналежне його виконання.

Що стосується пені, то вона має такі ознаки :

- застосовується виключно у грошових зобов'язаннях;
- можливість встановлення лише за прострочення виконання;
- обчислення у відсотках від суми несвоєчасно виконаного зобов'язання;
- триваючий характер, тобто нарахування пені за кожний день прострочення.

Тож неустойка є універсальним засобом забезпечення виконання зобов'язання, який знайшов своє відображення не тільки у нормах цивільного права, а ще й господарському та сімейному праві. Це є найпопулярніший засіб

забезпечення виконання зобов'язання, що викликано його спрощеним характером.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Гелевий О.І. Неустойка як вид забезпечення виконання зобов'язання. Автореф. ... дис. канд. юрид. наук. К.: -2003. – 19 с.
3. Домбругова А. Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання // Юридичний вісник України. - 2005. - № 28. - С.14
4. Зобов'язальне право України (елементарний курс) : навч. пос. / Н.Ю. Голубєва, В.І. Дрішлюк, А.І. Дрішлюк та ін., за заг. ред. С.В. Резніченка; ОДУВС – Одеса, 2010. – 346 с.
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / За ред. Є.О. Харитоновна. - К., 2008. – 740 с.
6. Новохацька І.П. Щодо функціонального розмежування неустойки як способу забезпечення виконання зобов'язання // Матеріали міжвузівської НПК «Проблеми забезпечення зобов'язань» / 3 березня 2011 р. – Одеса : ОДУВС, 2011. – 118 с.
7. Цивільне право України : В 2-х томах. Т. 2. Підручник / За ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.О. Харитоновна; канд. юрид. наук Н.Ю. Голубєвої. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. – 872 с.
8. Шишка О. Р. Неустойка як вид забезпечення виконання зобов'язання // Матеріали міжвузівської НПК «Проблеми забезпечення зобов'язань» / 3 березня 2011 р. – Одеса : ОДУВС, 2011. – 118 с.